

růstu. Čtenář určitě bude vnímat čistotu, jasnost a srozumitelnost psaného textu pro podporu studentské seminární práce nebo i renomovaného vědeckého pracovníka. Autor se zhostil prezentace jazyka velmi přesně, v uspořádané formaci a harmonii řádu. Sám doc. V. Spousta vzpomíná na prof. Františka Holešovského, jenž mu byl rádcem a oponentem v jeho pedagogických a profesních začátcích. Konstatuje, že „*mne tehdy přivedly k vědecké práci jinakost a krása každé nové cesty za poznáním, ale i radost z poznání*“ (Pedagogická orientace, 1/2000).

Souhrnně lze konstatovat, že autor publikace velmi pečlivě analyzoval stávající situaci v problematice obecného vademěka, doplnil ji řadou nových pohledů s faktickými a faktografickými údaji. Velké pozitivum a přednost obsahu je v tom, že problém pouze nekonstatuje, nepopisuje, ale je zde snaha jasně vyhodnotit situaci a ukázat, co může autor práce správně udělat a jak mu

tato kniha může být nápomocna. Publikace se tak stává didaktickým prostředkem, má rozsáhlý bibliografický fond, což nelze přehlédnout. Také nelze nevycítit, s jakou erudicí přistupuje autor k problematice „*vznítit takový zájem studentů o obor, který by vyústil v jejich badatelskou spoluúčasť na výzkumu*“. To vše je v této vynikající publikaci prokazatelně hmatatelné, neboť je psána čtivým stylem, bez matoucích a složitých větných skladeb. Je pro čtenáře nejenom zdrojem informací, ale i určitým praktickým návodem, neboť vlastní teoretický výklad je omezen na nezbytnou míru, jež je potřebná pro pochopení podstaty v praktickém naplnění realizace, smyslu a účelu. Lze ji doporučit do tisku jako vhodný studijní text pro studenty, pedagogy a každého, kdo hledá inspiraci, motivaci pro svou začínající i pokročilou badatelskou aktivitu a svoje vlastní naplnění publikovat.

Miroslav Janda

STOJAN, M., et al.

Škola a zdraví pro 21. století. Dopravní výchova v RVP pro 2. stupeň ZŠ. Část I. Obecná analýza s příklady implementace.

Brno : MSD, 2008. 121 s. **ISBN 978-80-7392-080-7.**

□ S neustále narůstající hustotou dopravní sítě – silniční, železniční, letecké a vodní, která nám umožňuje stále rychleji se přemisťovat, zcela zákonitě narůstá i počet možných střetů, kolizí a havárií. Děti (ale i dospělí jedinci) v silniční dopravě představují permanentní zdroj možných konfliktů. Je nasnadě, že čelit tomuto trendu a souvisejícím rizikům musí – i když nikoli v prvé řadě – také celý vzdělávací systém, jehož bazální institucionální složkou je základní škola.

Dopravní problematika ve výchově (a výchova v dopravě) se stala ústředním

tématem impozantního cyklu několika knižních publikací věnovaných výchově nejvíce ohrožených účastníků dopravního dění v současnosti – dětí a mládeže. K vydání je připravil autorský tým vedený docentem PhDr. et RNDr. Mojmírem Stojanem, CSc. Soubor vznikl v rámci dílčí etapy výzkumného záměru *Škola a zdraví 21*. Pedagogické i občanské veřejnosti předkládá v širokém spektru problémů výsledky práce devatenáctičlenného týmu erudovaných autorů, většinou vysokoškolských učitelů brněnské univerzity. Rozsahem a koncepcí pojed-

návané problematiky představuje natolik jedinečný autorský počín, že nalézt v české odborné literatuře obdobně koncipovaný knižní soubor by rozhodně nebylo snadné. I proto je s podivem, že nebyl dosud odbornou veřejností náležitě doceněn.

Recenzovaná kniha je součástí zmíněného cyklu. Je přehledně členěna do 10 kapitol a vybavena užitečnými doplňky: shrnutím v českém a anglickém jazyce, věcným a jmenným rejstříkem, seznamem literatury, seznamem autorů a soupisem klíčových slov v českém a anglickém jazyce. **Úvodní slovo** M. Stojana v obecné rovině předestírá základní otázky dopravní výchovy a formuluje smysl a funkci publikace. Spatřuje je v hledání a nalézání vhodných příležitostí využití učiva vyučovacích předmětů 2. stupně základní školy v intencích cílů dopravní výchovy a v poskytnutí východiska a návodu učitelům při promýšlení a projektování vlastního školního vzdělávacího programu s implementací dopravní výchovy. Rámcově (exempli causa) naznačuje i možnosti, které lze pro dopravní výchovu vytěžít z učiva přírodovědných předmětů.

Přestože se ve valné většině jedná o jevy stojící na pomezí dvou někdy i velmi vzdálených oborů, majících tudíž pro tyto učitele ve vztahu k dopravní výchově marginální význam, dokázali se autoři jednotlivých studií zamyslet nad těmito otázkami tak, že jejich výpovědi čtenáře zaujmou, a mohou se tak stát pro učitele základní školy inspirací a v některých případech i návodem pro práci se žáky. Souvislosti a intenzita vztahů mezi dopravní výchovou a ostatními předměty se ovšem případ od případu liší – a to někdy i velmi výrazně. Jestliže technicky a přírodovědně orientované obory, jako jsou komunikační a informační technologie, fyzika, matematika, chemie, přírodopis a zeměpis, své bipolární, přesahující poznatkové systémy dopravní výchově přímo nabízejí, humanitní

a sociální obory své dopravně-výchovné konotace skrývají a ne vždy je ochotně vydávají. Avšak i autorům pátrajícím v učivu těchto předmětů se podařilo nalézt styčné plochy a pojednat o jejich implementaci do výuky bez didaktického znásilňování.

1. kapitola **Definování základních kategorií školního vzdělávacího programu** objasňuje možnosti implementace dopravní výchovy na několika základních pojmech, s nimiž budou autoři následujících dílčích studií recenzované knihy operovat. Ze šesti klíčových kompetencí, jak je uvádí *Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání*, je tak podrobena analýze **kompetence k řešení problémů**. Podobně jsou možnosti implementace dokumentovány na jednom ze šesti **průřezových témat**, kterým je *osobní a sociální výchova*. **Očekávané výstupy** vzdělávacích oborů jsou ukázkově prezentovány na oboru *Člověk a jeho svět*. Pojednání uzavírá zamýšlení nad otázkou, kterými společnými výchovnými a vzdělávacími strategiemi lze prostřednictvím dopravní výchovy přispět k dosažení **klíčových kompetencí** žáků, a nad tím, jakými způsoby bude dopravní výchova do výuky implantována.

Problematika dopravní výchovy je rozvržena podle obsahového zaměření očekávaných výstupů *Rámcového vzdělávacího programu* do osmi vzdělávacích oblastí. Ty se kryjí s obsahy kapitol 3–10:

Kapitola 3 (jedna z nejobsažnějších) nese název **Jazyk a jazyková komunikace**; její problematika je pojednána ve dvou podkapitolách – Český jazyk a literatura a Cizí jazyk. Aplikovat dopravně-výchovnou problematiku do učiva **českého jazyka** umožňují téměř všechny jazykové disciplíny: nauka o slovní zásobě a tvoření slov, tvarosloví, skladba, procvičování jevů lexikálního, morfologického a syntaktického pravopisu i mluvní cvičení a písemné slohové práce. Také v literární výchově najde dopravní problematika uplat-

nění: jednak prostřednictvím čítankových ukázek s dopravní tematikou, jednak formou námětů podporujících aktivní a tvořivý přístup žáka při řešení různých dopravních situací, a to pro vyprávění, úvahy a vymýšlení vtipných a výstižných veršů, které by účastníky dopravy nabádaly, upozorňovaly nebo varovaly. Ve výuce **cizího jazyka** nabízí autor studie k realizaci konkrétní tématu pro zpracování projektů s využitím cizojazyčných textů, map a obrazového materiálu; například projekty cyklistické stezky ve velkých městech, ideální pěší zóna, cestování (nádrazí a letiště).

4. kapitola s názvem **Matematika a její aplikace** ukazuje, jak se matematika prostřednictvím svého učiva a svými metodami podílí na kultivaci celé řady kompetencí potřebných při zvládání dopravních situací, jako jsou například kázeň, sebekontrola, přesnost, důslednost atd. Při aplikaci dopravní výchovy v učivu matematiky se žáci učí porovnávat číselné hodnoty, zaokrouhlovat čísla, vypočítat procenta apod. Doprava nabízí dostatek příležitostí a námětů k procvičování aritmetického a algebraického učiva: např. výpočet rychlosti vozidla a délky dráhy pro bezpečné předjíždění nebo výpočet brzdné dráhy.

Aplikace v učivu **informačních a komunikačních technologií** sice nabízí – ve srovnání s matematikou – podstatně skromnější škálu námětů, předností jejich realizace je však možnost počítačového znázornění a simulace dopravní situace, což vtahuje žáka do virtuální reality a stává se tak pro něho vysoce atraktivní tvořivou činností.

Otázky tematického okruhu **Člověk a společnost** (kap. 6) jsou pojednány z hlediska dvou vyučovacích předmětů: dějepisu a výchovy k občanství. Protože lidská společnost byla ve všech etapách svého vývoje nucena řešit i problémy související s dopravou, mohou být **v dějepisném učivu** dopravní

témata akcentována počínaje nejstaršími starověkými civilizacemi, při christianizaci a vzniku států ve středověké Evropě až k cestovatelství, zámořským objevům a modernizaci dopravní struktury v současnosti. Ve **výchově k občanství** se jako nejprůhlednější styčné plochy s dopravní výchovou jeví tyto tematické okruhy: člověk ve společnosti, člověk jako jedinec, stát a hospodářství, stát a právo, mezinárodní vztahy a globální svět.

Nejdůležitější a nejobširnější (na 44 stranách) je implementace dopravní výchovy zpracovaná v kapitole 7 – **Člověk a příroda**. Názvy jejich podkapitol jsou kopiemi názvů vyučovacích předmětů: Fyzika, Chemie, Přírodopis a Zeměpis. Učitelé **fyziky** se nabízí bezpočet příležitostí, jak přispět k rozšíření znalostí a zkušeností žáků, které bezprostředně souvisejí s každodenním dopravním provozem. Z celkového počtu devíti tematických okruhů fyzikálního učiva jich má více než dvě třetiny přímou vazbu na dopravu a dopravní prostředky (jen o něco méně možností k posílení vědomí žáků o zákonitostech silniční dopravy nabízí učivo chemie). Jedoucí automobil nebo vlak tak představují pro fyzika těleso pohybující se po určité dráze určitou rychlostí, přičemž překonává určité síly, brzdící jeho pohyb atd. Mechanické vlastnosti různých částí vozidla, jeho pohybová energie a další technické a přírodní zákonitosti ovlivňující např. délku brzdné dráhy, jsou matematicky postizitelné a jako součást fyzikálního učiva jsou významným poznatkovým vkladem do základů kompetentního uvažování a chování žáka jako účastníka především (ale nejen) silničního provozu. Studie pojednávající o implementaci fyzikálního učiva je v porovnání s ostatními studiemi jednou ze dvou nej kvalitnějších zpracovaných. Obsah je sdělován věcně, výstižně, stručně a terminologicky přesně. Vzhledem k důkladné promyšlenému systému a k rozvržení látky

hodnotím tento příspěvek nejvýše i z hlediska didaktického. Jeho autor jím prokázal vynikající učitelské schopnosti.

Učivo **chemie** přispívá k pochopení chemické podstaty látek a chemických procesů, probíhajících v dopravních prostředcích; jsou to například palivové směsi nebo směsi v chladicím nebo brzdovém systému motorového vozidla. Díky chemickým znalostem žáci porozumí reakcím probíhajícím v akumulátoru automobilu, funkci katalyzátoru emisí, poznají různé faktory ovlivňující korozi karoserie aj. Určité pochybnosti mám v souvislosti s pokusem č. 6 *Exploze palivové směsi* (na s. 83) a s návodem na zhotovení modelu spalovacího motoru, který je popsán jako pokus č. 7. Školní experimenty, při nichž je manipulováno s palivovou směsí – tedy s benzínem nebo propan-butanem, jsou sice efektní a žáky nepochybně zaujmou, ale také probudí jejich touhu znovu a sami si podobný pokus zopakovat. Je nasnadě, že ve vztahu k ústřednímu tématu publikace a k bezpečnosti a zdraví se uvedený návod může stát kontraproduktivním. Nejsa fyzik, ptám se proto, zda by nebylo možné činnost spalovacího motoru demonstrovat bez použití těchto vysoce vznětlivých látek.

V učivu **přírodopisném** (podkapitola 7.3) jsou možnosti dopravně-výchovného působení již výrazně omezené. Některé zjevné dopravně bezpečnostní souvislosti je však možné sledovat; například důsledky požití halucinogenních hub před řízením vozidla, střety motocyklu se zvěří, napadení řidiče bodavým hmyzem aj. Ve vzdělávacím prostoru **zeměpisného** učiva dostávají žáci příležitost poznávat životní prostředí jako systém, jehož součástí je i doprava ve všech svých podobách. Autor studie poukazuje na několik průniků obou oblastí: při sledování povětrnostní situace, teploty vzduchu jako nejfrekventovanější charakteristiky ovzduší, směru a rychlosti větru,

při určování dohlednosti, druhu oblačnosti a srážek apod.

Problematicku 8. kapitoly **Umění a kultura** v dopravní výchově promýšleli dva autoři v návaznosti na učivo dvou vyučovacích předmětů: hudební výchovy a výtvarné výchovy. Didaktickému „násilí“ se v některých předmětech lze vyhnout jen stěží. A tak když se autor(ka) podkapitoly věnované učivu **hudební výchovy** a jeho možným vazbám na dopravní výchovu snaží – jak sám říká – „*některé průsečíky obou fenoménů nalézt*“, nalézá je obtížné a jen s vypětím sil. I proto působí spojení zvukomalebných prvků ve Dvořákově *Humoresce* s představou jízdy vlakem (stejně jako spojení hudebního výraziva v Honeggerově *Pacifiku 231* s obdivem nad lokomotivou jako dopravním prostředkem) úsměvně a rozpačitě. Také uvedený příklad praktického projektu propojení hudebně-výchovného učiva s dopravní výchovou, který je vystavěn na analogii rondové hudební formy a kruhového objezdu, působí po mém soudu násilně. Ze čtyřstránkového pojednání se vlastní a v titulu avizované problematiky autor dotýká jen několika málo myšlenkami. Z pojednání je zřejmé, že se ocitl v nezáviděníhodné situaci: jsa v nouzi, snažil se *za každou cenu* nalézt něco, čím by mohl naplnit ideu souboru a zadání tak vyhovět.

Pro oblast dopravní výchovy a **výtvarné výchovy** je příznačné, že umožňuje propojit dva principy: princip prostorovosti a řádu. S dopravní výchovou souvisí (i když nepřímo) celá oblast vizuální kultury, kdy člověk vnímá a rozlišuje vizuální znaky a jejich významy. Například archetyp trojúhelníku, jenž navozuje pocit nestability, je v dopravním značení nositelem varování.

Dopravně-výchovné vazby na vzdělávací oblast **Člověk a zdraví** pojednávají dva autoři ve dvou sekvencích: Výchova ke zdraví a Tělesná výchova. Cíle a obsah dopravní výchovy a **výchovy ke zdraví** se

ztotožňují v několika okruzích, a to v péči o zdraví a v tématu zdravá výživa, v učivu o návykových látkách a v osobním bezpečí a ochraně člověka v mimořádných situacích. Aspekty dopravní výchovy a učivo **tělesné výchovy** jsou snadno integrovatelné. Autor subkapitoly 9.2 uvádí následující tři okruhy učiva: činnosti ovlivňující zdraví a úroveň pohybových dovedností a činnosti podporující pohybové učení. Ukazuje se, že nabízené náměty konkrétních her, pomůcek a metod, kterými je možné dopravní výchovu posílit, jsou si blízké a někdy jsou i totožné s akcemi realizovanými v rámci učiva zeměpisného (například práce s mapou a buzolou, typy map aj.).

Pro vzdělávací oblast **Člověk a svět práce** se jeví z hlediska dopravní výchovy jako nejorganičtější spojení (a následně nejproduktivnější využití) s obsahem a vzdělávacími cíli předmětu **praktické činnosti**. Autor 10. kapitoly tak promýšlí způsoby aplikace a nachází je v práci s technickými materiály (dopravní značky, piktogramy), v designu

a konstruování podle návrhů žáků (modely dopravních prostředků) a řešení dopravních problémových situací v silničním provozu, v údržbě domácnosti, ve využívání digitálních technologií v dopravních systémech a ve světě práce, tzn. v širokém spektru nejrozličnějších dopravních profesí využitelných ve všech druzích dopravy.

Publikace má šanci – díky rozsahu a pojetí problematiky dopravní výchovy ve vztahu k široké škále vyučovacích předmětů na základní škole – stát se užitečnou a vyhledávanou příručkou jejích učitelů, především učitelů 2. stupně. Přesvědčujícím způsobem dokládá, že snad neexistuje v učebním programu tohoto stupně základní školy vyučovací předmět, který by učiteli nedával příležitost k hledání dopravně-výchovných prvků v učivu jeho předmětu a následně i k posílení dopravní výchovy jako celku. Na recenzované knize oceňuji především úsilí celého autorského týmu a všech těch dalších, kteří se podíleli na její konečné podobě. Patří jim čtenářův dík.

Vladimír Spousta

ASOCIACE ŽIJÍ

Zpravodaj SKAV (Stálé konference asociací ve vzdělávání). Duben 2011, č. 1, 12 s.

Zpravodaj, který redakce vydává třikrát ročně, opět nabízí řadu zajímavých informací o různých pedagogicky laděných iniciativách u nás. Patří mezi ně např. Kulaté stoly SKAV (rekapitulujeme zde ty, které proběhly v lednu až březnu 2011). Dále se lze seznámit s profilem jedné z členských organizací SKAV (Kritické myšlení, o. s.), přečíst si zprávy z jiných členských organizací, blíže poznat několik celkem zajímavých projektů, na nichž se některé členské organizace podílejí. Čtenáře může zaujmout pojednání o tom, kdy a jak měnit kurikulum, a i kalendář akcí na příští měsíce roku 2011.

Zpravodaj je bezpochyby dobrým informačním zdrojem pro ty, kdo se přímo ve SKAV angažují, může však zaujmout také ty, co sledují pohyb na pedagogické scéně z jiných úhlů.

(mp)